Danuta ŚNIEGOWSKA

PLANOWANIE PRODUKCJI ROLNEJ W NRD[1]

1. Wprowadzenie

Artykuł zawiera informacje o wieloszczeblowym systemie planowania produkcji rolnej w NRD, naświetlając genezę polityki rolnej i sposoby jej realizacji. Szczególnie wiele miejsca poświęca się omówieniu specjalizacji i koncentracji produkcji rolnej, które (zdaniem autora) odegrały znaczącą rolę w kierowaniu gospodarką NRD.

Polityka rolna w NRD preferuje ilościowy wzrost produkcji rolniczej. Rolnictwo jest zobowiązane do wyprodukowania takiej ilości żywności, która zabezpieczy proces reprodukcji w całej gospodarce. Dlatego rolnictwo jako dział gospodarki jest w centrum uwagi kierownictwa politycznego i gospodarczego kraju.

Przyjmuje się, że produkcja rolnicza jest funkcją trzech czynników tj. ziemi, pracy i kapitału, dostrzegając jednak znaczenie organizacji kierowania gospodarką. Ziemia jest rozumiana jako obszar użytków rolnych o określonych parametrach wytwórczych - z punktu widzenia użytkowania rolniczego. NRD posiada stosunkowo mało ziemi ornej. Jak wynika z ewidencji GUS na 1 mieszkańca świata w roku 1979 przypadało 0,33 ha gruntów ornych i sadów, zaś w NRD wskaźnik ten wynosił 0,30 ha (podczas gdy np. w Polsce 0,43 ha, na Węgrzech 0,50 ha a w Czechosłowacji 0,35 ha). Ograniczenie zasobów ziemi użytkowanej rolniczo zobowiązuje do intensywnego jej wykorzystania. Można to osiągnąć dzięki natężeniu działania pozostałych czynników produkcji. W gospodarce NRD występują również ograniczone zasoby siły roboczej i tylko 10% ogółu zatrudnionych pracuje w rolnictwie[2]. Siłą stymulującą wzrost produkcji rolnej w NRD stał się

---

[1] Do opracowania powyższego artykułu wykorzystano następujące źródła: informacje zebrane w Okręgowej Komisji Planowania w Halle w trakcie kilkudniowego pobytu na Uniwersytecie im. M. Lutra w Halle, podręcznik z planowania gospodarczego dla studentów ekonomii w NRD, publikacje dotyczące rolnictwa w krajach RWPG w polskich czasopismach, raporty i komunikaty IER w Warszawie oraz ewidencję Głównego Urzędu Statystycznego.

[2] Jest to szacunkowo mało w porównaniu z innymi krajami socjalistycznymi, gdzie z ogółu zawodowo czynnych, na rolnictwo

kapitał, który przyjął materialną postać środków do produkcji rolnej płynących z gałęzi pozarolniczych. Dobre wyposażenie w sprzęt rolniczy oraz odpowiednie do potrzeb zaopatrzenie w materiały umożliwiają wysoką wydajność pracy zatrudnionych w rolnictwie NRD, ale przede wszystkim umożliwiają intensyfikację wykorzystania ograniczonych zasobów użytków rolnych do produkcji żywności. Użytki rolne w ogólnej powierzchni NRD w roku 1980 stanowiły 58,3%[3]. W latach 1950 - 1975 zarejestrowano trzykrotny wzrost produkcji rolnictwa NRD, a jego (wraz z leśnictwem) udział w wytwarzaniu dochodu narodowego przekraczał poziom 10%[4].

Założenia polityki rolnej wynikają z ogólnej koncepcji polityki ekonomicznej NRD, gdzie eksponuje się politykę sojuszu marksistowsko - leninowskiej partii prowadzącej klasę robotniczą do socjalistycznych stosunków produkcji. Ziemia jest w zasadzie własnością społeczeństwa i w ponad 90% użytkowana społecznie. Wyróżnia się tam klasę rolników spółdzielców, którzy są głównymi producentami w gospodarce rolnej. W gospodarce rolnej NRD wprowadza się i rozwija przemysłowe metody wytwarzania w produkcji roślinnej i zwierzęcej. Pozwala to na zastąpienie w znacznej mierze pracy ludzkiej nakładami pracy uprzedmiotowionej. W 1949 roku w NRD na jednego zatrudnionego w rolnictwie wytwarzano żywność dla dziewięciu osób, a w 1975 roku dla blisko trzydziestu osób.

Próby przechodzenia do przemysłowych metod produkcji roślinnej i zwierzęcej datuje się w tym kraju od początku lat pięćdziesiątych. Rozwijano procesy integracyjne zachodzące w sferze produkcji według więzi technologicznych i ekonomicznych; i tym procesom podporządkowano zmiany w strukturze zarządzania. Chodziło o umożliwienie kompleksowego zarządzania rolnictwem i gałęziami ściśle z nim powiązanymi - zwłaszcza technologicznie. W 1963 roku utworzono w NRD Radę do Spraw Rolnictwa na szczeblu centralnym oraz jej odpowiedniki na szczeblach terytorialnych. W 1967 roku powstała Rada do Spraw Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, a w 1977 roku, po kolejnych zmianach w strukturze zarządzania rolnictwem, powstały terytorialne zjednoczenia rolno-przemysłowe. Na szczeblach podstawowych (wykonawczych) rozwijano kooperację produkcyjną i w oparciu o nią tworzono tak zwane oddziały produkcji roślinnej, a następnie

---

przypadało w roku 1979 np. w Polsce 30,2%, na Węgrzech 20,3%, a w Czechosłowacji 14,3% - por. Rocznik GUS 1981.

[3] W tym czasie - w Polsce 61,1%, na Węgrzech 72,0% a w Czechosłowacji 72,0%.

[4] W roku 1975 udział rolnictwa w wytwarzanym dochodzie narodowym wyniósł w NRD 11,1%, w Polsce 16,3%, na Węgrzech 17,9%, w Czechosłowacji 8,7%.

przedsiębiorstwa specjalizujące się w produkcji zwierzęcej[5]. Powstały liczne przedsiębiorstwa specjalistyczne, tworzono związki kooperacyjne, które swoim działaniem objęły 90% społecznych użytków rolnych. Powszechny jest pogląd, że związki kooperacyjne w wytwarzaniu żywności w NRD są gwarantem planowego podwyższania intensyfikacji produkcji rolnej z zachowaniem korzyści wynikających z jej koncentracji i specjalizacji. Sformułowane w końcu lat siedemdziesiątych zadania dla rolnictwa NRD zakładają dalszą intensyfikację i systematyczną industrializację wielkiej produkcji produktów roślinnych i produktów zwierzęcych. Realizacja tych zadań będzie się opierała przede wszystkim na rolniczych spółdzielniach produkcyjnych zorganizowanych w związki kooperacyjne[6].

Uprzemysłowienie produkcji rolnej w NRD było intensywne, ale równomierne, obejmujące przyśpieszenie rozwoju w miarę postępu naukowo-technicznego w określonych dziedzinach[7].

2. Przedmiot i treści planów produkcji rolnej

Planowanie procesu produkcji i reprodukcji w rolnictwie NRD jest ujmowane w powiązaniu z planowaniem w innych działach gospodarki, a szczególnie z przemysłem spożywczym i gałęziami zaopatrującymi rolnictwo. Planowanie gospodarki rolnej jest podporządkowane celom ogólnego rozwoju ekonomicznego kraju. W rozwoju przestrzega się zasadę odpowiednich proporcji wewnętrznych rolnictwa jak i w stosunku do innych działów. Chodzi o zaopatrzenie materiałowe produkcji, efektywność wykorzystania ziemi środków trwałych i obrotowych, jak również podwyższenie wydajności pracy. W planach uwzględnia się i respektuje kooperację i podział pracy z krajami socjalistycznymi, a szczególnie ze Związkiem Radzieckim.

Plany gospodarki rolnej w NRD obejmują:[8]

- plan produkcji rolnej, zagospodarowanie jej produkcji, stanu pogłowia wraz z zaopatrzeniem paszowym,

---

[5] Zmiany strukturalne w rolnictwie krajów socjalistycznych (opracował Wł. Misiuna, CINTE 34/1982 s. 4-10).

[6] H.H. Kinze, H. Knop, E. Seifert, Volkswirtschaftsplanung, Berlin, s. 531.

[7] Zmiany strukturalne ... op. cit., s. 14.

[8] H.H. Kinze ... op. cit., s. 531.

- plan zadań wynikających z integracji ekonomicznej państw socjalistycznych,
- plan eksportu i importu,
- plan postępu naukowo-technicznego,
- plan inwestycyjny i melioracji,
- plan budownictwa wiejskiego,
- plan gospodarki materiałowej,
- plan mechanizacji i chemizacji,
- plan potrzeb transportowych,
- plan wydajności pracy, siły roboczej i płac,
- plan poprawy warunków pracy i warunków bytowych, szkolenia i kształcenia,
- plan finansowy i cen,
- plan ochrony środowiska i kosztów utrzymania urodzajności ziemi.

Podstawą produkcji rolniczej jest ziemia i zachowanie jej pełnej zdolności produkcyjnej wymaga szczególnej troski przy podejmowaniu decyzji gospodarczych. W NRD, gdzie na 1 mieszkańca przypada zaledwie 0,37 ha użytków rolnych, przestrzega się zasady minimalizacji przekazywania ziemi na inne (pozarolnicze) cele. Wzrost produkcji rolnej osiąga się drogą zwiększenia produktywności ziemi. W planach uwzględnia się zwiększenie nakładów na jednostkę powierzchni ziemi i celowy ich rozdział na różne klasy gruntów. W planie gospodarki rolniczej gwarantuje się globalnie zaopatrzenie w podstawowe materiały (np. nawozy mineralne i środki ochrony roślin) oraz maszyny rolnicze i inne narzędzia.

Uwzględniając zależność gospodarki rolnej od wahań atmosferycznych i sezonowości (zwłaszcza w produkcji roślinnej) przyjmuje się odpowiednie normy przy ustalaniu potrzeb rolnictwa na maszyny. Planuje się relatywnie krótki czas pracy maszyn, co umożliwia obsługę procesu produkcji w szczytowych spiętrzeniach produkcyjnych. Stosunkowo wysokie normy powierzchni magazynowej pozwalają na właściwe przechowywanie produktów rolnych przez cały rok. Plany rzeczowe znajdują odpowiednie odzwierciedlenie w planach finansowych, które są zsynchronizowane w czasie z procesem reprodukcji. Należy jeszcze podkreślić, że gospodarka rolna związana jest z przestrzenią, a w NRD ma to szczególne znaczenie wobec preferowania polityki koncentracji i specjalizacji produkcji rolnej, co wymaga uwzględnienia w planach odpowiednio wysokich nakładów na transport i budowę parkingów.

3. Organy planowania produkcji rolnej

Kierowanie produkcją rolniczą w NRD oparte jest o scentralizowany model zarządzania. W organizację planowania tej produkcji włączone są liczne szczeble układu branżowego jak i przestrzennego gospodarki, podporządkowane hierarchicznie. Jednostkami wykonawczymi są duże,

specjalistyczne gospodarstwa rolne, z których 3.800 to rolnicze spółdzielnie produkcyjne a około 400 to przedsiębiorstwa państwowe[9]. Rolnicza produkcja drobnotowarowa obejmuje poniżej 10% użytków rolnych. W NRD obowiązuje wieloszczeblowy system planowania gospodarki rolnej.

a. Szczebel centralny - reprezentowany jest przez radę ministrów, która za pośrednictwem ministerstw podejmuje decyzje globalne dotyczące: upraw zbóż i produkcji innych roślin, hodowli zwierząt, cukrownictwa, przemysłowej produkcji zwierzęcej, rybołóstwa śródlądowego i techniki obsługi rolnictwa. Ministerstwu rolnictwa podlega również akademia rolnicza.

Centrum przydziela zadania poszczególnym terytorium, kombinatom przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych, odpowiadające istniejącym warunkom fizycznym i ekonomicznym tak, aby w danych warunkach osiągnąć maksymalny poziom produkcji. W państwowej komisji planowania przygotowuje się kompleksowe bilanse planów odcinkowych.
Ministerstwa rolnictwa i przemysłu spożywczego wraz z państwową komisją planowania, ministerstwem finansów, bankiem rolnym i bankiem gospodarki żywnościowej oraz z władzami centralnej organizacji chłopskiej i władzami miejscowymi przygotowują konkretne decyzje planistyczne dotyczące gospodarki rolnej, jako całości wraz z podziałem na poszczególne okręgi.

b. Szczebel okręgu - poprzez odpowiednie oddziały w urzędach okręgu, a dalej przy pomocy okręgowych dyrekcji przedsiębiorstw rolnych i z udziałem okręgowego instytutu higieny sprawuje opiekę nad gospodarką rolną swojego obszaru. Objęto nią całą gospodarkę zbożową, kombinaty: mleczne, mięsne i rybne, jajczarsko-drobiarskie oraz budownictwa rolniczego i przedsiębiorstwa melioracyjne. Władze okręgu uczestniczą w planowaniu intensyfikacji produkcji rolnej i przechodzenia do przemysłowych metod produkcji drogą kooperacji. Władze okręgu wspólnie z właściwymi organami i przedsiębiorstwami przemysłowymi i handlowymi są odpowiedzialne za przetwarzanie i składowanie wytworzonych na swoim terenie produktów rolniczych. Na szczeblu okręgu kontroluje się realizację państwowych norm i wskaźników dla rolnictwa tego obszaru a w razie potrzeby stopniowo uruchamia rezerwy produkcyjne, umożliwiające realizację zadań planowych.

c. Szczebel powiatu - poprzez odpowiednie oddziały w urzędach powiatowych oddziaływuje na: powiatowe zakłady obsługi technicznej rolnictwa, centrale chemizacji rolnictwa, międzyzakładowe organizacje budowlane oraz przedsiębiorstwa melioracyjne.

Władze powiatu sporządzają plany produkcyjne rolnictwa terenu a ich postanowienia są podstawą planów produkcyjnych spółdzielni rolniczych i innych przedsiębiorstw rolnych lub obsługujących rolnictwo. Władze

---

[9] H.H. Kinze ... op. cit. s.

powiatu w formie doradztwa uczestniczą w gospodarowaniu poszczególnych spółdzielni. Doradzają spółdzielcom między innymi w zakresie tworzenia i podziału funduszu spółdzielczego, zatwierdzają plany przedsiębiorstw i kontrolują ich gospodarkę. Władze powiatu mają również obowiązek popierania inicjatywy spółdzielców i pracowników rolnych, zwłaszcza dotyczących: wzrostu produkcji rolnej, wydajności pracy, obniżki nakładów na produkcję rolniczą i rozwiązań społecznych problemów rozwoju wsi.

d. Szczebel miast i gmin - opiekuje się przedsiębiorstwami rolnymi gospodarującymi na ich terenie oraz drobnymi producentami rolnymi. Władze pomagają spółdzielcom w organizacji związków kooperacyjnych, rozpatrują propozycje produkcyjne tych jednostek, ustosunkowują się do ich propozycji planistycznych. Władze miast i gmin przygotowują również szczegółowe zarządzenia regulujące działanie producentów drobnotowarowych.

e. Szczebel Rad Kooperacyjnych

W przedsiębiorstwach rolnych i organizacjach kooperacyjnych przygotowuje się plany produkcyjne, przyjmując jako punkt wyjścia zadania przydzielone im przez władze nadrzędne, a będące elementami planów wyższych szczebli. Kierunki oddziaływania i przekazywania zadań w gospodarce rolnej NRD opisuje poniższy schemat.

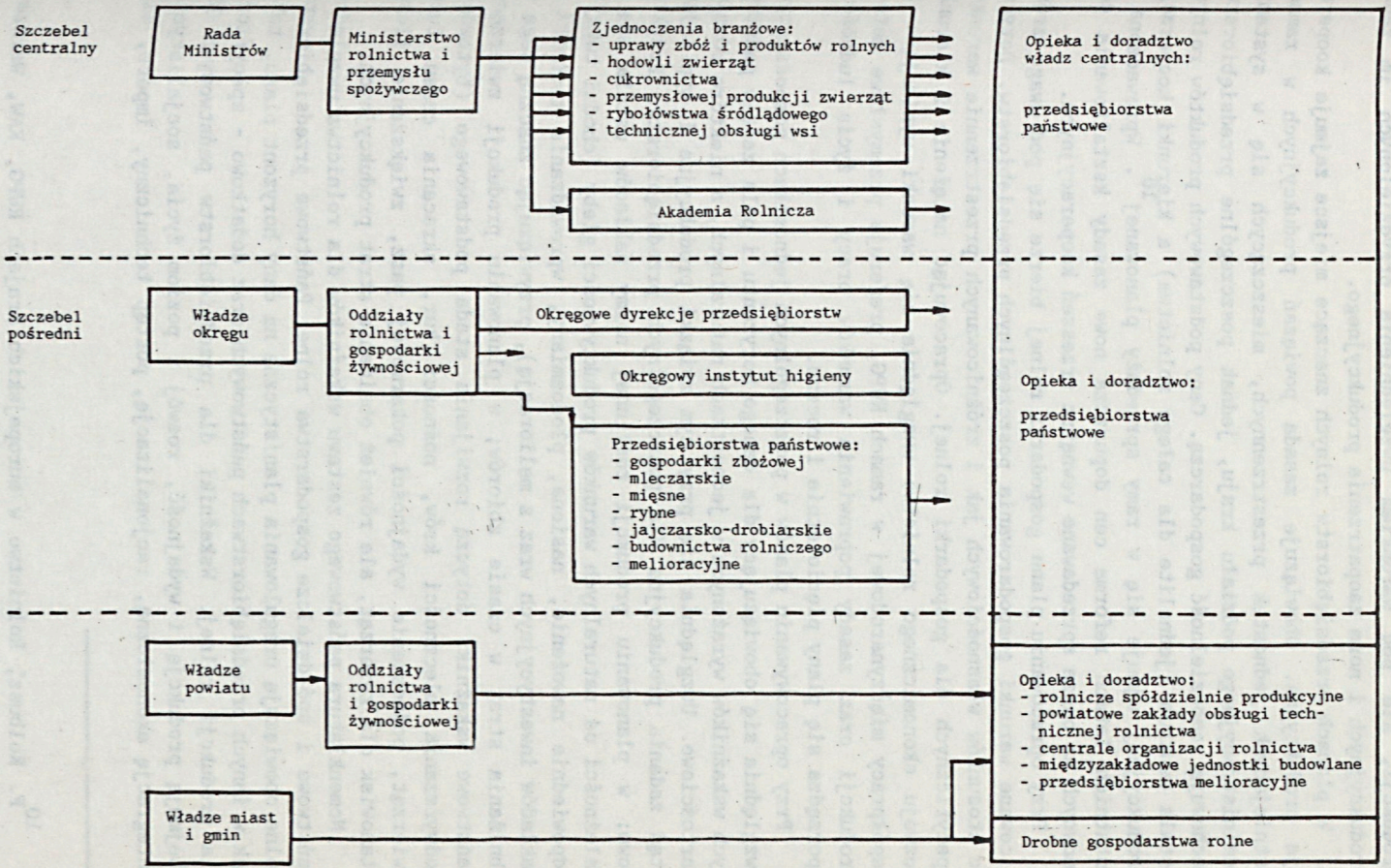
Jedną z nowszych form kierowania produkcją rolniczą są utworzone w 1983 roku, w formie eksperymentów, Rady Kooperacyjne przedsiębiorstw specjalizujących się w produkcji roślinnej oraz przedsiębiorstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej położonych na wspólnym terytorium. Rady Kooperacyjne realizują swoje funkcje kierownicze poprzez opracowywanie i realizację jednolitego planu produkcji dla przedsiębiorstw działających w ramach kooperacji.

4. Metodyka planowania

Planowanie produkcji rolniczej odbywa się na wszystkich szczeblach zarządzania, jednak dominującą rolę odgrywają ustalenia szczebla centralnego. O rozkładzie kompetencji na poszczególne szczeble zarządzania gospodarką rolną w NRD informują funkcje jakie przypisuje się poszczególnym planom. W planach centralnych dominuje funkcja decyzyjna, w planach szczebli pośrednich funkcja koordynacyjna oraz bierna decyzyjna (odzwierciedlana w dezagregacji zadań i środków dla szczebli podstawowych, a ustalanych przez centrum), w planach jednostek podstawowych administracji terenowej dominuje funkcja kontrolna (ujęta w ramy doradztwa fachowego).

W celu opracowania planu wykorzystuje się metody ilościowe (głównie metodą współczynników oraz metody bilansowe) umożliwiające sformułowanie rzeczowych zadań i środków niezbędnych do ich realizacji. Przedsiębiorstwa rolnicze mają określoną swobodę decyzji o kierunku i strukturze

Organy kierowania i planowania gospodarki rolnej i produkcji żywności w NRD *Schemat 1*



Źródło: Wykorzystano schemat z: H.H.Kinze, H.Knop, E.Seifert, Volkswirtschaftsplanung, Lehrbuch, Berlin 1977, s. 537.

produkcji, ale pod warunkiem uwzględnienia przydzielonych im zadań produkcyjnych i norm zaopatrzenia produkcyjnego.

W planach przedsiębiorstw rolnych znaczące miejsce zajmuje kooperacja produkcyjna. Obowiązuje zasada powiązań produkcyjnych w ramach istniejących jednostek przestrzennych, mieszczących się w systemie administracyjnego podziału kraju, jednak poszczególne przedsiębiorstwa zachowują samodzielność gospodarczą. Ceny podstawowych produktów rolnych ustala centrum (jednolite dla całego rolnictwa) a kierunki kooperacji produkcyjnej ujmuje się w ramy sprzedaży planowanej[10]. Wprowadzona w ostatnich latach reforma cen dopuszcza nowe zasady kształtowania cen umownych na pasze sprzedawane wewnątrz zrzeszeń kooperacyjnych.

Przy opracowaniu planu gospodarki rolnej bierze się pod uwagę zróżnicowane warunki gospodarowania poszczególnych przedsiębiorstw. Dotyczy to stosunków własnościowych jak i zróżnicowanych przestrzennie warunków specyficznych dla gospodarki rolnej. Opracowując natężenie i kierunki rozwoju ekonomicznego rolnictwa uwzględnia się warunki wynikające ze współpracy międzynarodowej w ramach RWPG, preferuje przemysłowe metody produkcji oraz zasady poprawienia warunków pracy i życia ludności. Sporządza się plany pięcioletnie i roczne.

Przy opracowywaniu planów w poszczególnych jednostkach gospodarczych uwzględnia się obowiązujący dla danego horyzontu i pola zestaw państwowych wskaźników wyrażonych w jednostkach naturalnych, a niektóre również wartościowe. Uwzględnia się przy tym związki produkcyjne i wynikające stąd zadania produkcyjne dla poszczególnych przedsiębiorstw. Przykładowo: w planowaniu produkcji roślinnej normy nakładów ustala się w zależności od naturalnych warunków produktywności gleby (chodzi tutaj o odpowiednie nawożenie, nasiona, płodozmiany, wprowadzanie techniki i nakładów inwestycyjnych wraz z melioracją), przywiązując znaczną wagę do obniżania strat w czasie zbiorów; w planowaniu produkcji zwierzęcej państwowe wskaźniki dotyczą rozwijania stada podstawowego (bytowego) podwyższania mleczności krów, nośności kur, skracania czasu tuczu zwierząt, podnoszenie wydajności pokarmowej pasz, zwiększanie ilości stanowisk dla zwierząt, ale również obniżanie strat produkcyjnych.

Nomenklatura państwowego zestawu wskaźników dla rolnictwa uwzględnia państwowe i spółdzielcze gospodarstwa rolne. Państwowe przedsiębiorstwa rolne obowiązują uregulowania planistyczne na dany horyzont planu, takie jak w innych przedsiębiorstwach państwowych oraz dodatkowo - specyficzne dla produkcji rolnej. Wskaźniki dla przedsiębiorstw państwowych NRD obejmują produkcję i wydajność, rozwój i poziom życia, socjalistyczną integrację ekonomiczną, racjonalizację, postęp techniczny, import, siłę

---

[10] F. Kolbusz, Rolnictwo w europejskich krajach RWPG, KAW, Warszawa 1980, s. 61.

roboczą i płace, finansowanie i materialne pobudzanie oraz specyfikę rozwoju okręgu, w którym dane przedsiębiorstwo jest zlokalizowane. Wskaźniki specyficzne w planach państwowych przedsiębiorstw rolnych dotyczą:

- produkcji żywca rzeźnego, ilości mleka (i zawartego w nim tłuszczu), jaj kurzych, zbóż i innych produktów rolniczych,
- zdolności przyrostu produkcji związanego z oddaniem do użytkowania inwestycji,
- wzrostu budownictwa rolnego,
- ilości oddanych mieszkań dla gospodarki rolnej.

Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne oraz jednostki kooperujące z nimi zachowują zestawy wskaźników jako państwowe zadania:

- podniesienia zbiorów zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych, owoców i warzyw, uboju zwierząt, produkcji mleka i jaj,
- wyszkolenia zawodowego,
- nakładów inwestycyjnych (z podziałem na budowle i wyposażenie),
- obniżenie nakładów na produkcję

oraz zestaw wskaźników dotyczących przydziału:

- środków paszowych ze specjalnego państwowego funduszu,
- nawozów i środków ochrony roślin,
- maszyn i innego sprzętu

oraz zestaw wskaźników rozwojowych dotyczących:

- wprowadzenia postępu naukowo-technicznego,
- rozwoju stada podstawowego w hodowli zwierzęcej,
- rozwoju najważniejszych upraw,
- finansowania rozwoju gospodarki spółdzielni.

Obowiązujące zestawy wskaźników i norm, doradztwo fachowe koordynowane z władzami administracji terenowej oraz szczelny system kontroli wykonania zadań i respektowanie wskaźników państwowych przez przedsiębiorstwa rolne służy realizacji centralnego planu rozwoju rolnictwa.

5. Rola specjalizacji industrializacji i kooperacji w planowej gospodarce rolnej NRD

Specjalizację oraz wprowadzanie przemysłowych metod produkcji w gospodarce rolnej NRD traktowano jako drogę do przyśpieszonego wzrostu produkcji żywności. Powszechne uspołecznienie ziemi w tym kraju stworzyło warunki prawno-organizacyjne do tworzenia dużych przedsiębiorstw rolnych. Specyfiką jednak rolnictwa NRD jest to, że utworzono tam głęboką specjalizację produkcji rolniczej. Poszczególne spółdzielnie rolnicze zajmują się albo produkcją zwierzęcą albo produkcją roślinną, a często specjalizacja ta jest jeszcze głębsza i obejmuje np. tylko produkcję żywca wieprzowego lub tylko produkcję zbóż. Tak potraktowana

specjalizacja wraz ze stosowanymi przemysłowymi metodami produkcji, poza zmniejszeniem zapotrzebowania na siłę roboczą, pozwala również na pełniejsze wykorzystanie sprzętu rolniczego oraz daje inne korzyści wynikające z wielkiej skali produkcji.

Głęboka specjalizacja produkcji rolnej stwarza również określone problemy organizacyjne, ekonomiczne i nomenklaturowe. W specjalistycznych przedsiębiorstwach produkcji rolniczej wielkość produkcji globalnej często jest tożsama z produkcją towarową, a wszelkie nakłady rzeczowe na produkcję traktuje się jako powiązania zewnętrzne. Produkty rolnicze, które dotychczas uważano za nie nadające się do dalekiego transportu teraz przesyła się z przedsiębiorstwa do przedsiębiorstwa, co pociąga za sobą określone nakłady na transport. Wprawdzie dzięki utworzeniu związków kooperacyjnych (np. między przedsiębiorstwem produkcji roślinnej a przedsiębiorstwem produkcji mleka położonymi obok siebie) odzyskano część korzyści wynikających z naturalnych powiązań wewnętrznych rolnictwa, ale w planach gospodarki rolnej NRD potrzeby na środki transportowe i place parkingowe zajmują znaczną pozycję.
W głębokiej specjalizacji należy przede wszystkim dostrzec korzyści z punktu widzenia kierownia produkcją rolniczą przez jednostki nadrzędne. Poprzez ograniczenie do minimum powiązań produkcyjnych w samym przedsiębiorstwie niemal cała produkcja staje się produkcją towarową, a więc podlega rejestrowanym rozliczeniom między przedsiębiorstwami i umożliwia bieżącą kontrolę z zewnątrz.

Zbyt głęboka specjalizacja i powszechne uprzemysłowienie produkcji rolnej mogą wywołać również niepożądane, ujemne skutki. Niektóre z nich (jak duże straty produkcyjne i stosunkowo wysokie koszty) można dostrzec na bieżąco, inne (jak obniżenie walorów jakościowych poszczególnych produktów rolniczych oraz zmiany ekologiczne) pojawiają się po długim czasie. Dlatego też troska o zachowanie zdolności produkcyjnej ziemi i uwzględnienie wynikających stąd nakładów oraz zabiegi nad obniżeniem strat produkcyjnych, związanych z przemysłowymi metodami wytwarzania, zarówno w hodowli jak i uprawach roślin, są jednym z ważkich problemów w kierowaniu rolnictwem NRD. Należałoby jednak przewidzieć, że przy obecnym poziomie techniki wąska specjalizacja wraz z przemysłowymi metodami produkcji wielkiej skali w ogóle a rolnictwa w szczególności, będzie wpływała ujemnie na środowisko naturalne, a ono jest jednym z podstawowych warunków bytowania ludzi.

W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych rozwijano w NRD na szeroką skalę specjalizację produkcji rolniczej oraz systematycznie wprowadzono przemysłowe metody tej produkcji. W tym okresie rolnictwo osiągnęło stosunkowo wysoki poziom produkcji w niektórych specjalnościach. Według informacji zawartych w Roczniku Statystycznym GUS średnie plony upraw zbożowych w NRD w wymienionym okresie wzrosły o około 25% a roślin okopowych utrzymały się na dotychczasowym poziomie. Największe przyrosty uzyskano w produkcji mięsa. W przeliczeniu na 1 mieszkańca w NRD wzrosła produkcja zbóż i mięsa o około 40%. Z tym, że w produkcji zbóż (liczonej

na 1 mieszkańca, jak i w wysokości planów) NRD zajmuje pierwsze miejsce wśród krajów RWPG. W produkcji mięsa na 1 mieszkańca rolnictwo NRD zajęło drugie miejsce po Węgierskiej Republice Ludowej.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych nastąpił spadek produkcji rolnej NRD i to silniej zarysowany niźli w innych krajach RWPG[11]. W latach osiemdziesiątych nastąpiły zmiany w systemie kierowania, planowania i bodźców ekonomicznych w produkcji rolnej NRD, a od 1 stycznia 1984 roku eksperymentalnie powołano Rady Kooperacyjne[12], które są wybieralnymi organami kierowniczymi kooperujących ze sobą przedsiębiorstw państwowych produkcji roślinnej i zwierzęcej działającymi na jednym terytorium.

Wyróżnia się cztery formy kooperacji:

a) opartej o stosunki kooperacyjne przedsiębiorstw w ramach dotychczasowego "normalnego" kierowania,

b) powoływanej w celu realizacji określonych wspólnych przedsięwzięć,

c) powoływanej przy udziale współdziałających organów gałęziowych lub terytorialnych,

d) organizowanej w formie podmiotów gospodarczego procesu kierowania (jako samodzielny proces zarządzania).

Podstawą powiązań w formie Rad Kooperacyjnych jest proces wymiany materii: gleba - roślina - zwierzę - gleba. W większości przypadków wokół jednego przedsiębiorstwa produkcji roślinnej koncentruje się kilka przedsiębiorstw produkcji zwierzęcej położonych na określonym terytorium, często pokrywającym się z obszarem gminy. Takie powiązanie kooperacyjne powinno gwarantować w 80% zaopatrzenie na pasze przedsiębiorstw produkcji zwierzęcej, wchodzących w układ kooperacyjny. Wzrosło więc znaczenie układu administracji terenowej w kierowaniu produkcją rolniczą. Przyjmowanie przez Radę Kooperacyjną funkcji gospodarczego kierowania nie znosi prawnej i ekonomicznej samodzielności Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych i Państwowych Gospodarstw Rolnych.

---

[11] Tempo wzrostu produkcji rolnej w latach 1975, 1976 i 1977 obrazują poniższe dane: w NRD na poziomie -2,5%, -5,3% i (1,0-1,5%), w Polsce na poziomie -2,6%, -0,8%, -0,8%, a w Czechosłowacji -1,0%, -2,6%, +7,9% por. M. Kisiel, Sytuacja produkcyjna w rolnictwie europejskich krajów RWPG w roku 1977, IER, 1978.

[12] K. Ahrends, Rola Rad Kooperacyjnych w kierowaniu społeczno-gospodarczym rozwoju socjalistycznego rolnictwa NRD W: Procesy koncentracji w rolnictwie europ. krajów socjalist., ANS Warszawa, s. 172-193.

Kierowanie współdziałaniem przedsiębiorstw produkcji roślinnej i zwierzęcej odbywa się w znacznym stopniu poprzez wspólnie opracowany i wzajemnie uzgodniony plan roczny. Chodzi tutaj o jednolity plan kooperacji, którego procedura budowy przebiega następująco[13]:

- punktem wyjścia są zadania planowe wraz z normami i limitami środków otrzymane z wydziału rolnictwa Powiatowej Rady Narodowej,
- Rada Kooperacyjna dzieli otrzymane zadania na poszczególne przedsiębiorstwa, z uwzględnieniem ich zróżnicowanych warunków ekonomicznych,
- przedsiębiorstwa planują samodzielnie w oparciu o otrzymane zadania i organizują dyskusję wewnątrz przedsiębiorstw,
- zatwierdzone przez Radę Kooperacyjną projekty planów przedsiębiorstw są podstawą opracowania jednolitego planu zrzeszenia kooperacyjnego.

W sumie chodzi o proporcjonalny rozwój produkcji zwierzęcej i roślinnej w układzie terytorialnym, a to wymaga ścisłej współpracy Rady Kooperacyjnych z miejscowymi organami administracji państwowej.

Charakterystykę planowania produkcji rolnej w NRD można by zamknąć w ogólnym stwierdzeniu, że na pierwszym miejscu stawia się tam wzrost ilościowy produkcji rolniczej, zabezpieczenie rzeczowe tej produkcji w postaci zaopatrzenia w maszyny i materiały pochodzące z gałęzi pozarolniczych oraz odpowiednie zagospodarowanie wytwarzanych produktów rolnych. Producenci rolni to duże, wysoko specjalistyczne przedsiębiorstwa spółdzielcze i państwowe wykonujące przypadające im zadania produkcyjne. Organizacja kierowania produkcją rolniczą ma nadal symptomy systemu scentralizowanego zarządzenia, mimo że w latach osiemdziesiątych wzrosła ranga podstawowych jednostek administracji terenowej.

---

[13] K. Ahrends, Rola Rad Kooperacyjnych ... op. cit. s. 182-183.

Danuta ŚNIEGOWSKA

AGRICULTURAL PRODUCTION PLANNING IN THE GDR

(summary)

Agriculture in the German Democratic Republic is grounded on specialized, large-scale crop and animal production. This production takes place in agricultural cooperatives, which are organized cooperating units. The management of the agricultural production is of a centralized character. Numerous branch and regional levels, which have a hierarchic order, take part in the planning process. The decision function is concentrated in the centre. Five-year and annual plans are prepared. These plans, being formulated at all levels of the economy, have regard to sets of national parameters and indicators, which are expressed in natural units. Farms, first of all, complete the tasks, being controlled and appraised by the branch and local level authorities.

Данута Шьнеговска

ПЛАНИРОВАНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В ГДР

(р е з ю м е)

Сельское хозяйство Германской Демократической Республики основывается на большой территории, специализации растеневодства и животноводства, которые реализуются прежде всего в сельскохозяйственных кооперативах, организованных в кооперативные союзы. Управление сельскохозяйственной продукцией происходит в централизованной форме. В плановые организации этого производства включены многочисленные уровни отраслевой и территориальной систем, иерархически подчиненные. Решающая функция сконцентрирована в центре.Составляются 5-ти летние и годовые планы на всех уровнях экономики, учитывая существующие системы государственных показателей, выраженные в натуральных единицах. Сельские хозяйства являются прежде всего единицами, выполняющими порученные им задачи(и средства), контролируемые и оценяемые властями ведомства и территориальной администрацией.